

Wojny religijne we Francji w XVI w.

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Cytat za: M. Stolarczyk, *Wybór tekstów źródłowych z historii powszechnej (do 1789 r.)*, Rzeszów 1978, s. 130 - 133.
- Cytat za: <https://spotkaniazahistoria.blogspot.com/2017/02/teksty-zrodowe-rozdzia-5-xv-xvi-wiek.html>.

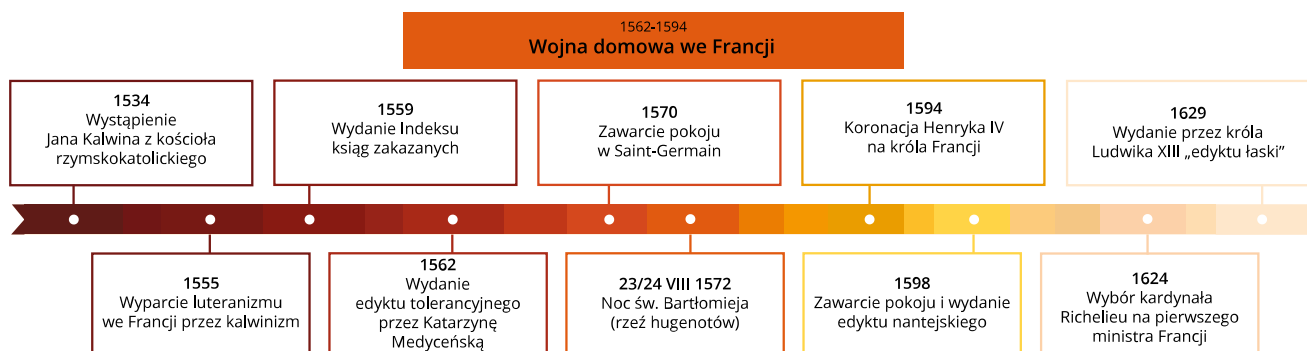

Wojny religijne we Francji w XVI w.

François Dubois, ok. 1572–1584, *Noc św. Bartłomieja*

Źródło: olej na desce, Musée cantonal des Beaux- -Arts w Lozannie, Contentplus.pl sp. z o.o., tylko do użytku edukacyjnego.

W pierwszej połowie XVI w. Francję ogarnęły wojny religijne – toczyły się między katolikami a hugenotami, jak nazywano zwolenników Jana Kalwina we Francji. Ci ostatni przeciwstawiali się zbyt obciążającej społeczeństwo polityce podatkowej monarchy, a także dążeniu króla do centralizacji władzy. Konflikt dodatkowo wzmagają to, że hugenotów popierali Burbonowie, natomiast katolików – dwór Gwizjuszów.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, czym były spowodowane wojny religijne we Francji.

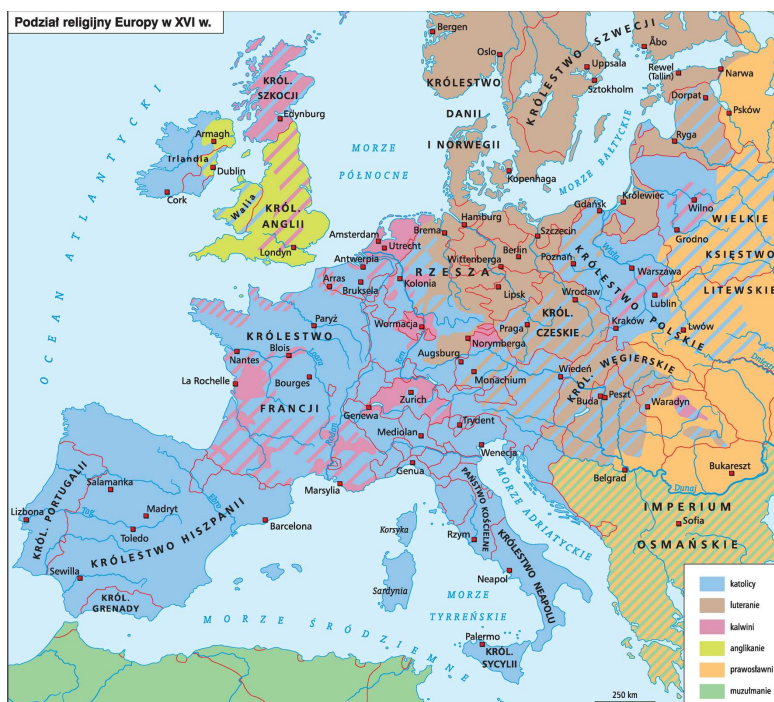
- Przedstawisz różnice w postępowaniu stronniactw w wojnach religijnych.
- Opiszysz wypadki nocy św. Bartłomieja.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób przejście katolickiego tronu Francji przez hugenockiego władcę pozwoliło zakończyć na pewien czas konflikty religijne.

Przeczytaj

Wzrost popularności protestantyzmu we Francji

Panujący od 1515 r. król Franciszek I początkowo patrzył na zwolenników **reformacji** przez palce, jako że luteranizm osłabiał władzę cesarza Karola V. Sytuacja zmieniła się w 1534 r., gdy w ciągu jednej nocy w Paryżu i w miastach prowincjonalnych pojawiły się plakaty krytykujące **dogmat** o przeistoczeniu podczas mszy chleba i wina w ciało i krew Chrystusa. W stolicy zorganizowano uroczystą procesję z udziałem monarchy, by przebłagać Boga za tę zniewagę, a nazajutrz rozpoczęto prześladowania winnych i podejrzanych. Nabrały one systematycznego charakteru za rządów Henryka II, który jedną ręką wspomagał luteran w Niemczech, a drugą powołał tzw. Izbę Ognistą, państwowy sąd skazujący na śmierć po kilkuset zwolenników reformacji rocznie.

Mimo prześladowań ich szeregi rosły, a jednocześnie luteranizm tracił swe wpływy na rzecz kalwinizmu, którego wyznawców nazywano we Francji **hugenotami**. Wśród nich znajdowało się coraz więcej szlachty, w tym także arystokratów. Na czele stronnictwa hugenockiego stanęli admirał Gaspard de Coligny, Antoni Burbon, noszący tytuł króla Nawarry, oraz jego syn Henryk (późniejszy król Francji Henryk IV). Burbonowie byli blisko spokrewnieni z panującą dynastią Walezjuszy i w wypadku jej wygaśnięcia właśnie im przysługiwało prawo do tronu. Po stronie katolickiej pierwsze skrzypce grał ród Gwizjuszy, który dzięki rozległym posiadłościom i licznym urządzeniom uzależnił od siebie Francję północno-wschodnią.

Mapa przedstawia podział religijny Europy w XVI w. Podaj, jakie wyznania występowały we Francji.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., Stentor, licencja: CC BY-SA 3.0.

Tragicznie zakończony kompromis

Śmierć Henryka II w 1559 r. oraz jego syna Franciszka II w roku następnym otworzyła drogę do tronu małoletniemu Karolowi IX. W jego imieniu władzę sprawowała matka, wdowa po Henryku II, Katarzyna Medycejska. **Regentka** zamierzała zawiesić prześladowania, zezwalając hugenotom na częściową swobodę kultu. Nie było to jednak na rękę Gwizjuszom, z których inspiracji doszło do rzezi hugenotów w 1562 roku. W tym samym roku wybuchła pierwsza wojna religijna, której stawką było uzyskanie decydującego wpływu na regentkę. Kres walkom położył **edykt** tolerancyjny z 1570 r., który powtórnie przyznawał hugenotom częściową swobodę kultu oraz ustanawiał tzw. miejsca bezpieczeństwa, czyli wyjęte spod władzy monarszej twierdze obsadzone przez załogi hugenockie. Przypieczętowaniem kompromisu miał być ślub Henryka Burbona z Małgorzatą de Valois, siostrą króla Karola IX. Bezpośrednio po ich zaślubinach, w noc z 23 na 24 sierpnia 1572 r., nazwaną później nocą św. Bartłomieja, tłum zorganizowany przez Gwizjuszy (przy aprobachie króla i mającej nań nadal wielki wpływ regentki) wymordował większość przywódców hugenockich przybyłych do Paryża na uroczystość. Henryk Burbon zachował życie, obiecując przejść na katolicyzm.

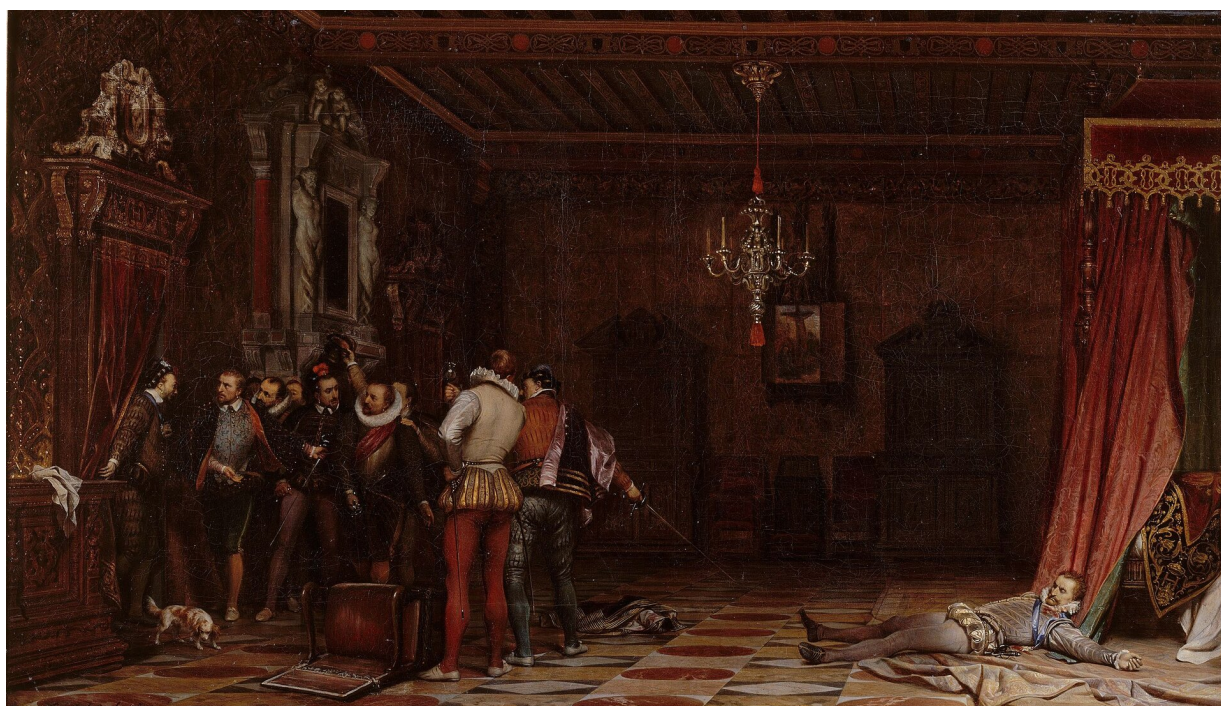
Noc św. Bartłomieja, obraz pędzla François Dubois, ok. 1572–1584, Musée cantonal des Beaux-Arts w Lozannie. Podaj, jaki był cel zorganizowania rzezi hugenotów podczas uroczystości ślubnej członka rodziny królewskiej.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wojna trzech Henryków

Rychła śmierć Karola IX w 1574 r. i powrót z Rzeczypospolitej jego brata Henryka Walezego, który objął tron francuski jako Henryk III, nie przerwały wojny, nazywanej odtąd wojną

trzech Henryków: Henryka Burbona, Henryka Gwizjusza i Henryka III. Wobec bezdzietności nowego króla do konfliktu wmieszała się Hiszpania, która wspierała Gwizjuszów i króla, licząc po cichu na objęcie tronu po jego zgonie. Chcąc wyzwolić się spod wpływów Gwizjuszy, Henryk III rozkazał ich skrytobójczo zamordować, lecz wkrótce sam padł ofiarą zamachowca. W 1589 r. na placu boju pozostał więc tylko Burbon, który objął tron Francji jako Henryk IV. W 1594 r. król przeszedł na katolicyzm („Paryż wart jest mszy” – miał powiedzieć, tłumacząc swą decyzję), a w 1598 r. wydał edykt nantejski, zezwalający hugenotom na wolność kultu (poza stolicą państwa), dostęp do urzędów oraz przyznający im sto miejsc bezpieczeństwa. Kompromis ten zakończył wojny religijne pustoszące Francję przez poprzednie trzy dziesięciolecia.

Zabójstwo Gwizjusza, obraz pędzla Paula Delaroche'a, 1834 rok. W grudniu 1588 r. król Henryk III, pragnąc uwolnić się spod kontroli Gwizjuszy oraz ukrocić ich spiski z Hiszpanią, która udzielała im regularnych subsydiów, zaplanował zabójstwo księcia Henryka. Skrytobójczego mordu dokonano na zamku w Blois w prowadzącym do królewskiego gabinetu holu, a następnie ciało Gwizjusza spopieleno i wyrzucono do Loary, tak jak dawniej czyniono z ciałami czarownic i czarowników. Na obrazie Henryk Walezy tuż po zbrodni wychodzi ze swej komnaty i u drzwi spotyka się ze skrytobójcami księcia.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Specjalny status w państwie, jaki zyskali dzięki edyktowi nantejskiemu, hugenoci tracili stopniowo w XVII wieku. W 1628 r. kardynał Richelieu zdobył jedno z najważniejszych miejsc bezpieczeństwa – twierdzę La Rochelle nad Zatoką Biskajską. Rzecz jednak charakterystyczna, że nie zależało mu na nawróceniu innowierców, lecz na zlikwidowaniu ich przywilejów politycznych, a edykt łaski, wydany w 1629 r., zezwalał im nadal na swobodę kultu. Zniósł ją dopiero Ludwik XIV, który w 1685 r. odwołał edykt nantejski, skutkiem czego z Francji wyemigrowało ok. 200 tys. hugenotów, w znacznej mierze wykwalifikowanych rzemieślników.

Słownik

dogmat

(od gr. *dogmatos* – orzeczenie, decyzja) prawda wiary, teza religijna, zdefiniowana na soborach lub przez papieży i podana urzędowo do wierzenia pod sankcją utraty zbawienia

edykt

(z łac. *edictum* – obwieszczenie) we Francji przed rewolucją z lat 1788–1799 ustawa królewska regulująca szczegółowe kwestie dotyczące określonej sprawy lub części terytorium

hugenoci

(z niem. *Eidgenossen* – sprzysiężenie szwajcarskie) nazwa wyznawców protestantyzmu, głównie kalwinizmu we Francji

reformacja

(łac. *reformatio*) ruch religijny w Europie w XVI w. o podłożu społeczno-politycznym zapoczątkowany w Niemczech przez Marcina Lutra, dążący do przeprowadzenia reform w zakresie doktryny, kultu i organizacji oraz obyczajów

regencja

(z łac. *regere* – władać, kierować) rządy opiekuńcze występujące w ustroju monarchicznym, polegające na sprawowaniu władzy państwowej przez osobę ustanowioną na okres małoletności, choroby lub dłuższej nieobecności panującego

subsydia

(łac. *subsidium* – pomoc) bezzwrotne świadczenie materialne przeznaczone na realizację określonych zadań

Słowa kluczowe

Henryk IV, Henryk II, hugenoci, edykt nantejski, reformacja, kalwinizm, noc św. Bartłomieja, wojna trzech Henryków, wojny hugenockie, wojny religijne, Europa w XVI–XVII w.

Bibliografia

Grzybowski S., *Wielka historia świata. Tom 6. Narodziny świata nowożytnego 1453–1605*, Warszawa 2005.

Héritier J., *Katarzyna Medycejska*, Warszawa 1981.

Mikulski K., Wijaczka J. *Historia powszechna. Wiek XVI-XVIII*, Warszawa 2012.

Wójcik Z., *Historia powszechna XVI-XVII w.*, wyd. XII, Warszawa 2012.

Wyczański A., *Historia powszechna. Wiek XVI*, Warszawa 1987.

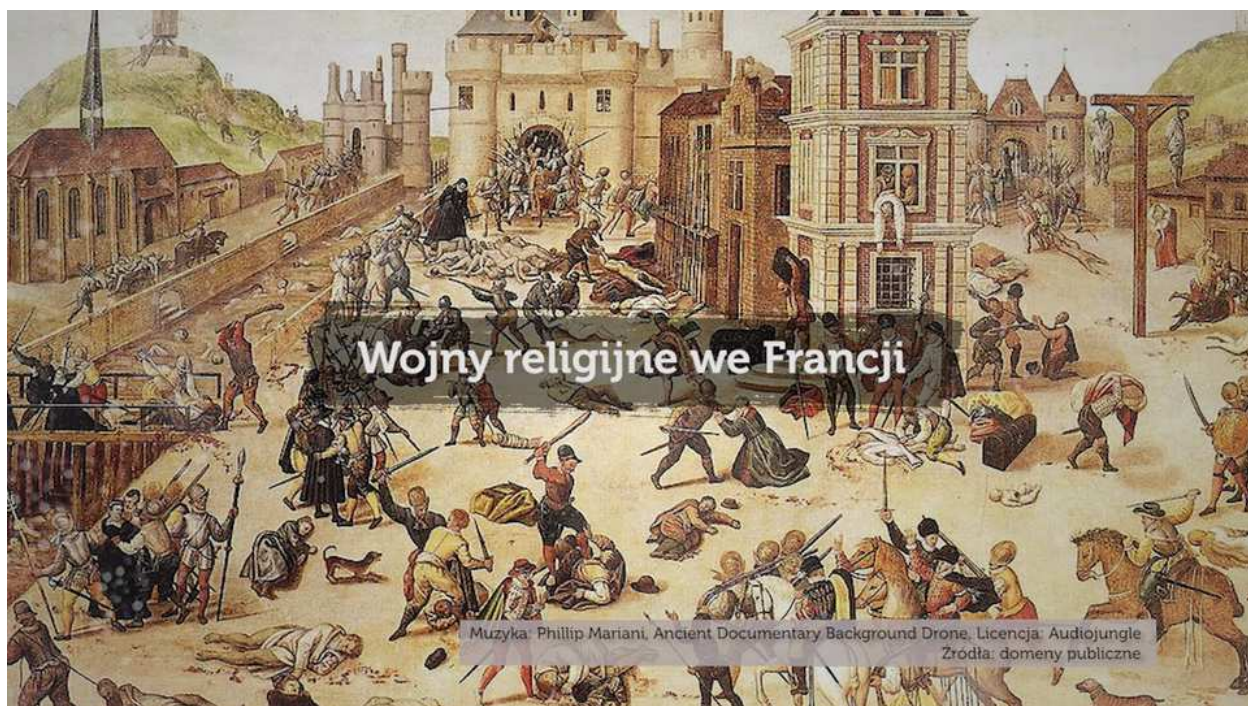

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D60rzP9Up>

Nagranie filmowe dotyczące wojen religijnych we Francji.

Polecenie 2

Przedstaw przyczyny popularności idei protestantyzmu we Francji.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, dlaczego doszło do pierwszych wojen domowych we Francji.

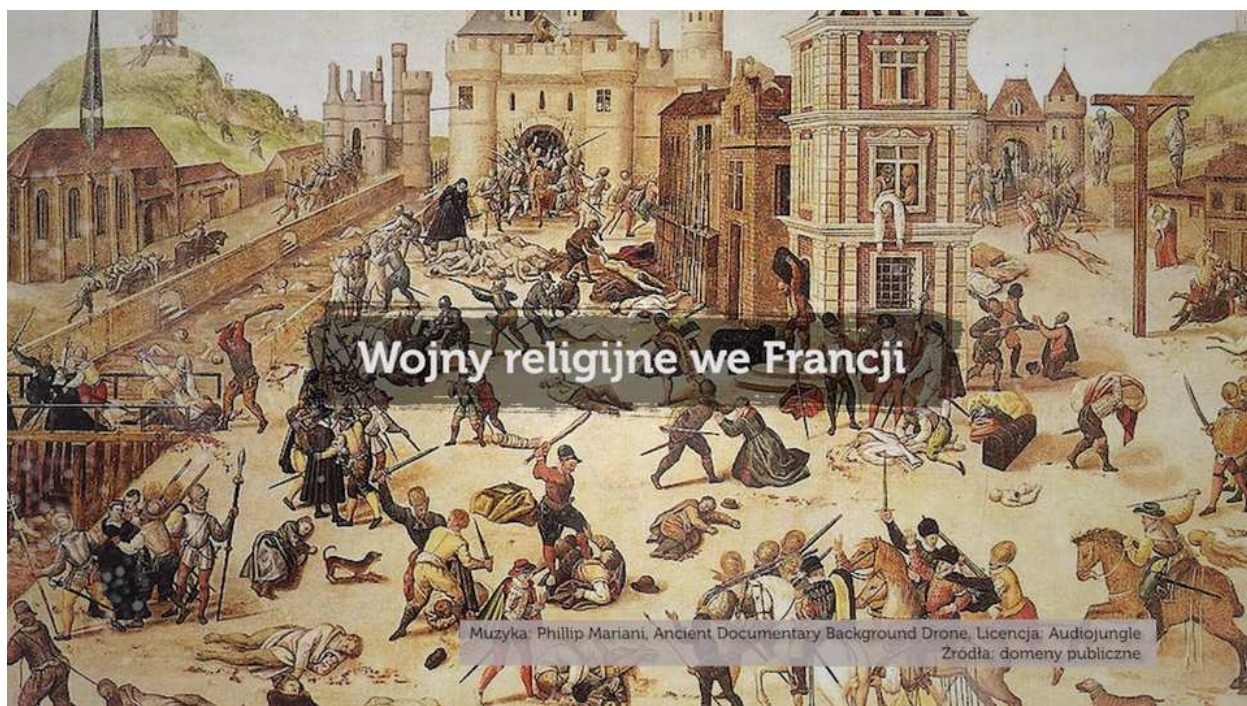
Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z drugą częścią wykładu historyka Piotra Krolla i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1EWHKlhs>

Nagranie filmowe dotyczące wojen religijnych we Francji.

Polecenie 2

Przedstaw politykę religijną prowadzoną przez Katarzynę Medycejską oraz ród Gwizjuszy.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij znaczenie przejścia przez Henryka IV Burbona tronu Francji dla zakończenia wojny między katolikami a protestantami.

Twoja odpowiedź

Przeanalizuj dwa fragmenty tekstów źródłowych, a następnie określ, które z podanych poniżej stwierdzeń jest prawdziwe, a które fałszywe.

Źródło 1

« Henryk z łaski Bożej król Francji i Nawarry wszystkim obecnym i przyszłym pozdrowienie.: [...].

II. Zabramiamy wszystkim poddanym naszym jakiegokolwiek stanu i godności odnawiać pamięć tego tj. poprzednich wojen religijnych, zaczepiać się wzajemnie z powodu tego, co zaszło w przeszłości z jakiegokolwiek powodu, lub pod jakimkolwiek pozorem; lecz mają się zachowywać i żyć razem spokojnie, jak bracia, przyjaciele i współobywatele, z zagrożeniem ukarania sprzeciwiających się, jako łamiących pokój i burzycieli spokoju publicznego.

III. Zarządzamy, że religia katolicka, apostolska i rzymska ma być przywrócona we wszystkich, miejscach tego naszego królestwa i krajów nam podległych, gdzie wykonywanie tejże zostało przerwane, zabraniając bardzo wyraźnie wszystkim osobom jakiegokolwiek stanu lub godności pod karami wyżej podanymi niepokoić duchownych w spełnianiu świętej służby, korzystania z dziesięcin, owoców i dochodów ich beneficjów oraz wszystkich innych praw i obowiązków, które do nich należą [...].

VI. I aby nie pozostawić żadnego powodu do zaburzeń i rozterek między naszymi poddanymi, pozwoliliśmy i pozwalamy wyznawcom rzeczonej religii zreformowanej żyć i przebywać we wszystkich miastach i miejscach tego naszego królestwa i krajów nam podległych z tym, że nie będą poszukiwani, prześladowani i niepokojeni, ani też zmuszani do czynienia czegokolwiek w rzeczach dotyczących religii wbrew ich sumieniu, ani też z powodu tejże poszukiwani w domach i miejscach,

w których zechcą zamieszkać, zachowując się zresztą według treści naszego obecnego edyktu. [...]

XIII. Zabraniaemy bardzo wyraźnie wszystkim wyznawcom rzeczonej religii wykonywania kultu poza miejscami dozwolonymi i wyznaczonymi niniejszym edyktem. [...]

XXVIII. W końcu, aby zjednoczyć lepiej wolę naszych poddanych, jak to jest naszym zamiarem, ogłaszamy wszystkim, którzy wyznają lub będą wyznawać rzeczoną religię, za zdolnych do dzierżenia i sprawowania wszelkich godności, urzędów i obowiązków publicznych jakichkolwiek, królewskich, państwowych lub w miastach naszego królestwa [...].

Cytat za: M. Stolarczyk, *Wybór tekstów źródłowych z historii powszechnej (do 1789 r.)*, Rzeszów 1978, s. 130 - 133.

Źródło 2

« [...] książe Gwizjusz [przywódca katolików francuskich] wraz z (...) oddziałem zbrojnych ludzi udali się do domu admirała [Coligny, przywódcy hugenotów]. Cosseins rozstawiwszy arkebuzjerów zamknął dom z obu stron. Admirał uwiadomiony o wrzawie i szczęku oręża, chociaż miał w domu zaledwie 10 ludzi zdolnych do broni, w komnacie zaś swojej dwóch chirurgów, 1 kaznodzieję, jednego lub dwóch pokojowców, nie dał się zastraszyć, ufny, jak często powtarzał w łaskę króla [...] Admirał na wieść o tym natychmiast wstał, podniesiony z łoża przez swoich, narzucił nocną szatę i upomniał domowników, aby ratowali się ucieczką i nie troszczyli się więcej o niego. Tymczasem do górnej części domu wszedł pewien Niemiec, wychowany w domu Gwizjusza, nazwiskiem Besme (a wraz z nim kilku ludzi). Gdy wpadli do komnaty admirała, wówczas Besme rzucił się na niego z dobytym mieczem, pytając: Czy nie jesteś admirałem? Tak, ja jestem – odpowiedział ów ze spokojnym wyrazem twarzy, jak to później od nich się dowiedziano, następnie patrząc na wyciągnięty miecz: Młodzińcze

— powiedział — miej wzgląd na mój wiek i chorobę. Ten jednak naprzód przebił mieczem pierś admirała, później wielokrotnie uderzył go w głowę. Attin zaś strzałem z arkebuzą go przeszył. Gdy admirał nawet pomimo tej rany żył jeszcze, Besme zadał mu trzeci cios w krzyż: tak pół martwy upadł.

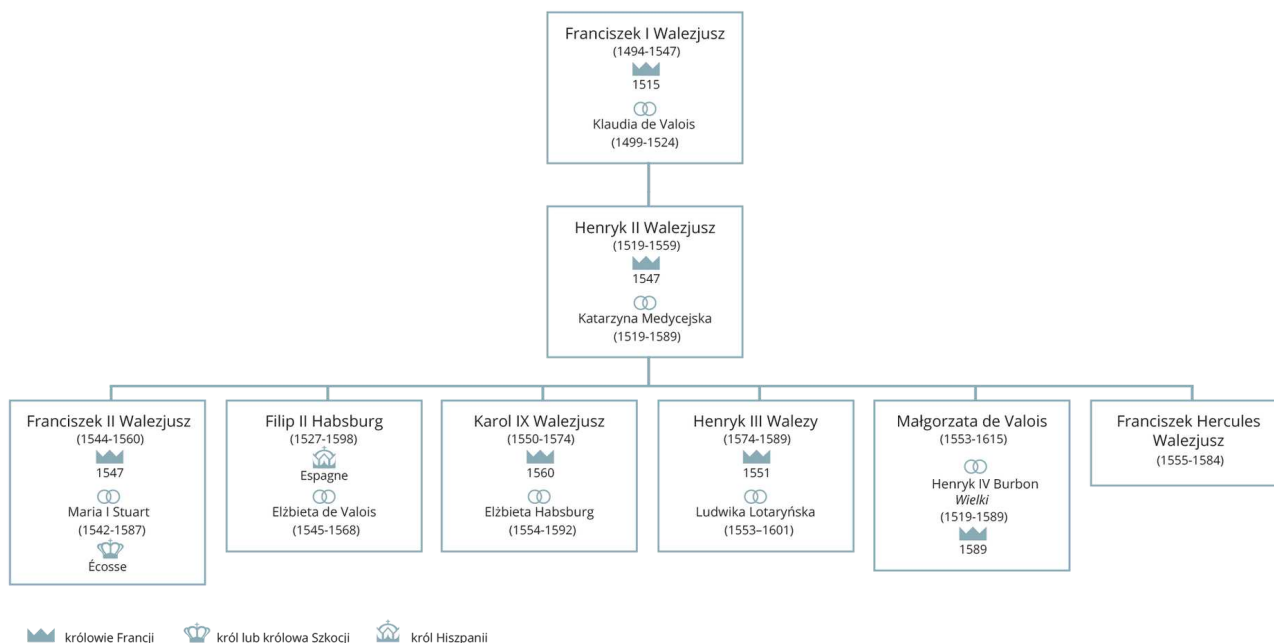
Cytat za: <https://spotkaniazhistoria.blogspot.com/2017/02/teksty-zrodowe-rozdzia-5-xv-xvi-wiek.html>.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Wydarzenia opisane w tekście nr 2 stanowią konsekwencję wydarzeń przedstawionych w tekście nr 1.	☐	☐
Na mocy dokumentu nr 1 katolicy we Francji mieli bardziej uprzywilejowaną pozycję niż hugenoci.	☐	☐
Dokument nr 1 wprowadzał we Francji całkowitą tolerancję religijną.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Przeanalizuj poniższe drzewo genealogiczne władców panujących w XVI w. we Francji i rozstrzygnij, którzy władcy sprawowali władzę podczas wydarzeń opisanych w tekstach źródłowych z poprzedniego ćwiczenia.

Źródło: Contentplus.pl na podstawie wikipedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Tekst 1 -

Tekst 2 -

Ćwiczenie 3

Przeanalizuj poniższą ilustrację i wybierz do niej odpowiedni tytuł. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Źródło: Charles Durupt, Wikimedia Commons, domena publiczna.

- Zabójstwo Henryka III Walezjusza przez dominikanina Jacques`a Clemente w 1589 roku.
- Podpisanie edyktu w Germain zapewniającego częściową wolność wyznania dla hugenotów we Francji.
- Początek nocy św. Bartłomieja
- Masakra hugenotów w Wassy w 1562 roku.
- Morderstwo Henryka I księcia de Guise przez króla Henryka III Walezjusza.

Uzasadnienie:

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Wojny religijne we Francji w XVI w.

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XVI. Reformacja i jej skutki. Uczeń:

1) wyjaśnia religijne, polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując jej główne nurty i postaci;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XVI. Reformacja i jej skutki. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

4) charakteryzuje najważniejsze wojny religijne.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- przedstawia genezę wojen religijnych we Francji w XVI w.
- charakteryzuje stronnictwa religijne (Burboni i Gwizjusze) i ich politykę, a także wpływ na wydarzenia we Francji.
- wyjaśnia, czym była noc św. Bartłomieja.
- tłumaczy znaczenie edyktu nantejskiego dla zakończenia wojen religijnych we Francji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom temat lekcji, nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”. Omawia cele lekcji i jej planowany przebieg.
2. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej? Uczniowie powinni wspomnieć o ruchu reformacyjnym w Europie.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego wojen religijnych w XVI-wiecznej Francji. Uwaga: każde z pytań powinno mieć formułę otwartą - rozpoczynać się od „jak”, „gdzie” „dlaczego”. Uczniowie spacerują po klasie i na umówiony dźwięk znajdują kogoś do pary, następnie zadają pytania sformułowane podczas czytania tekstu i na nie odpowiadają.
2. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Nauczyciel prezentuje film przedstawiający m.in. wydarzenia nocy św. Bartłomieja oraz zabójstwo Henryka III. Uczniowie pracują w grupach 4-osobowych, przygotowując odpowiedzi na polecenie nr 2 („Przedstaw politykę religijną prowadzoną przez Katarzynę Medycejską oraz ród

Gwizjuszy”) oraz nr 3 („Wyjaśnij znaczenie przejścia przez Henryka IV Burbona tronu Francji dla zakończenia wojny między katolikami a protestantami”). Po wyznaczonym czasie wybrane grupy odczytują swoje odpowiedzi na forum. Inni uczniowie uzupełniają ich wypowiedzi. Nauczyciel pilnuje porządku pracy i w razie konieczności koryguje odpowiedzi.

3. Na koniec uczniowie wykonują w parach ćwiczenie 3 z sekcji „Film + Sprawdź się”, analizując obraz i dopasowując właściwy tytuł.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, następuje wspólne omówienie: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego. Później nauczyciel analizuje przebieg lekcji i przeprowadza ewaluację, z której wnioski wykorzysta w przyszłości.

Praca domowa:

1. Zapoznaj się z pierwszym filmem z sekcji „Film edukacyjny” i wykonaj dołączone do niego polecenia.
2. Wykonaj ćwiczenia 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Grzybowski S., *Wielka historia świata. Tom 6. Narodziny świata nowożytnego 1453-1605*, Warszawa 2005.

Héritier J., *Katarzyna Medycejska*, Warszawa 1981.

Mikulski K., Wijaczka J. *Historia powszechna. Wiek XVI-XVIII*, Warszawa 2012.

Wójcik Z., *Historia powszechna XVI-XVII w.*, wyd. XII, Warszawa 2012.

Wyczański A., *Historia powszechna. Wiek XVI*, Warszawa 1987.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z filmami, aby przygotować się do późniejszej pracy. Wówczas podczas fazy realizacyjnej uczniowie wykonują od razu polecenia, w parach lub grupach.